

Jaroslav Hašek (30. 4. 1883 Praha – 3. 1. 1923 Lipnice nad Sázavou)

Český spisovatel a novinář; především povídkář, humorista-satirik. Jedna z vůdčích osobností české bohémy jako součásti české kultury v období fin de siècle.

Jaroslav Hašek pocházel z rodiny středoškolského učitele a pozdějšího bankovního úředníka, ale otec mu brzy zemřel (r. 1897). Hašek vyrůstal ve velmi skrovných poměrech – neúplná rodina se z existenčních důvodů mnohokrát po Praze stěhovala –, takže poznal v plné šíři život české (pražské) zchudlé střední třídy. Jeho pozitivní zážitky z dětství se soustřeďovaly kolem nesoustavných kontaktů s příbuzenstvem z otcovy i matčiny strany: oba rody pocházely z jižních Čech (Mydlovary, Krč u Protivína; děd František Hašek byl účastníkem revoluce 1848, a dokonce poslancem revolučního celorakouského parlamentu 1848 – 1849: vedle Františka Palackého, Josefa Kajetána Tyla, Karla Havlíčka Borovského aj.). Negativní zkušenosti však v Jaroslavově tehdejší životě převládaly a k bídným hmotným poměrům se přidružily i výchovné problémy. Jaroslav začal studovat na českém gymnasiu v Žitné ulici (mezi jeho učiteli byl i spisovatel Alois Jirásek), ale v kvartě studium pro neprospěch ukončil. Učil se prodávčem v drogerii a středoškolská studia završil r. 1902 maturitou na obchodní akademii v Resslově ulici.

Jaroslav Hašek se stal lehkomyšlným a nedbalým mladíkem, avšak velmi citlivým, s proměnlivými náladami a s pevnou vůlí po sebevzdělávání (vybudoval si nemalé znalosti o kultuře a dějinách i vzdálených, exotických národů), se smyslem pro spontánní projevy protispolečenské vzpoury a pro únikové aktivity – od života v pivních stolních společnostech až po cestování i do odlehlých končin Rakousko-Uherska. Vícekrát byl pro výtržnost (často v nestřízlivém stavu) krátkodobě zatčen policií. Hospodská životospráva mu přidala kilogramy navíc, ale měl hezký, stále trochu chlapecký obličej a vynikal vtípem a osobní vstřícností.

Své literární aktivity Hašek zahájil (1904) jako redaktor v různých časopisech, od anarchistických až po populárně-naučný *Svět zvířat*. Postupně se vypracoval na literárně velmi plodného povídkáře. Psal humoristické a satirické povídky, v nichž si utahoval z maloměšťácké mentality středních vrstev nebo z rakousko-uherské byrokracie, líčil – patřičně přibarvené – zážitky z pražské bohémy (vytvořil tu řadu čtivých literárních portrétů mnoha spisovatelských osobností, od Jakuba Arbesa přes Josefa Svatopluka Machara až po Františka Langera). Hašek byl především autorem Prahy, kterou velice dobře znal, ale jeho povídky se odehrávají i jinde v Čechách (včetně jihočeské oblasti, odkud pocházeli jeho rodiče a kterou on sám s matkou navštívil) apod.

Hašek opakoval ve svých povídkách stále stejnou formu vycházející z tehdy čerstvé české povídkářské tradice (Jan Neruda, Ignát Herrmann, ale i Antonín Sova aj.), obohatil však tuto linii o zřetelné satirické ostří, o bizarní, až tragikomické náměty a velmi výrazné pointy. Ač jeho povídky se navzájem kompozičně i formálně podobaly, Hašek dokázal obměňovat vypravěčskou polohu: byl stylově jiný v humoreskách z manželského života, jiný v povídkách o konfliktech mezi rodiči a dětmi, zase jiný v politických satirách a opět jiný v příbězích o pražské bohémě. Řada Haškových povídek má povahu vcelku seriózních cestopisných črt vycházejících z autorových toulek po Rakousko-Uhersku a přilehlých oblastech Balkánského poloostrova.

Od r. 1906 Hašek chodil se svou životní láskou, Jarmilou Mayerovou (1887 – 1931), dcerou živnostníka-štukatéra, a přes počáteční odpor Jarmilinych rodičů se oba vzali r. 1910. Narodil se jim syn Richard (1912 – 1980).

Od r. 1909 se Jaroslav Hašek přátelil s malířem a ilustrátorem Josefem Ladou (1887 – 1957). Lada se stal významným představitelem typicky české výtvarné tvorby a – jako málokterý umělec – ovlivnil (a dodnes ovlivňuje) výtvarný vkus českého národa. Názorově patřil (stejně jako Hašek) k představitelům demokratické levice, stal se ilustrátorem mnoha Haškových děl.

Hašek napsal **více než 1 000 povídek**; málokterý český spisovatel se s ním může měřit v **množství nápadů a originálních zápletek** i v **lehkosti psaní** (některé povídky Hašek napsal přímo v hospodě a hned je poslal do redakce, odkud vzápětí dostal honorář, jímž zaplatil útratu).

Součástí Haškovy tvorby i veřejné činnosti byla **mystifikace** (záměrně klamně jednání jako součást tvůrčího záměru; viz RKZ aj.). Největší své mystifikace se Hašek dopustil, když se skupinou bohémských přátel založil (1911) a vedl politickou **Stranu mírného pokroku v mezích zákona**: strana naoko fungovala jako běžná politická strana (zúčastnila se i voleb), ovšem náplň její činnosti byla výstižnou parodií na tehdejší český politický život.

Haškova bohémská a tulácká povaha postupně vedla k **manželské krizi**: Jarmila se synem Richardem se vrátila k rodičům.

V r. 1915 Hašek narukoval do rakousko-uherské armády: sloužil u českobudějovického 91. pluku, táhl s ním **na ruskou frontu** do zakarpatského kraje **Halič** a tam se s jinými vojáky nechal zajmout ruskými jednotkami. Jako **zajatec** vstoupil do **Československých legií**: jednotek složených z některých Čechů a Slováků a zakládaných Tomášem Garrigueem Masarykem a Milanem Rastislavem Štefánikem v různých zemích, ale především v Rusku, aby se podílely na boji za porážku Německa a Rakousko-Uherska a za vznik samostatného Československa. Jako legionář se Hašek účastnil i nejproslulejšího vojenského nasazení legionářů: vítězné **bitvy u Zborova** (červenec 1917).

Na podzim 1917 došlo v Rusku ke komunistickému převratu a nová ruská vláda z války vystoupila. Českoslovenští legionáři se pak probíjeli přes Sibiř do Vladivostoku, aby plavbou kolem světa mohli ještě zasáhnout do válečných bojů v západní Evropě. Hašek s touto akcí nesouhlasil, legie opustil a vstoupil do řad **komunistické (bolševické) Rudé armády**. Jako jeden z jejích nižších velitelů se podílel na stabilizaci komunistické moci na pomezí evropské a asijské části Ruska: projevil politické vlohy a dosáhl tam zřetelných úspěchů. V r. 1920 se oženil s mladou tiskárenskou dělnicí Alexandrou Lvovovou (řečenou Šura); bigamie (dvojženství) se však tím podle zákona nedopustil, neboť Československo a bolševické Rusko neudržovaly diplomatické styky, a ruský sňatek nebyl v Československu platný. Haškův zájem o komunismus byl silně ovlivněn svobodomyšlným anarchismem a s cílem šířit tyto postoje se Hašek, doprovázen Šurou, vrátil **na konci r. 1920 do Čech**.

Nejprve se pokusil o návrat k předválečnému stylu života i tvorby, ale již r. **1921** pojal úmysl napsat velký, ovšem širokému publiku určený a světového úspěchu dosahující **humoristický román ze světové války**: hlavní postavou se stal **dobry voják Josef Švejk**, jenž vystupoval jako hlavní postava již v několika Haškových předválečných humoreskách. Haškův román vycházel v sešitech na pokračování a Hašek, aby měl klid na práci, se spolu se Šurou odstěhoval do polovenkovské Lipnice nad Sázavou. Jeho zdravotní stav se však zhoršoval pod vlivem předchozího neurovnaného života a akutní silné nadváhy. Na začátku r. **1923 Hašek v Lipnici zemřel** na srdeční selhání. Jeho román **Osudy dobrého vojáka Švejka za světové války** zůstal **nedokončen**, ale i tak se stal jedním z nejslavnějších a nejpopulárnějších děl světové beletrie.

Některá díla:

Satirický román Osudy dobrého vojáka Švejka za světové války (1921 – 1923; 4 díly: I. V zázemí; II. Na frontě; III. Slavný výprask; IV. Pokračování slavného výprasku): román nemá typickou románovou stavbu, jedná se o desítky volně spojených epizod (a stovky drobných, anekdotických vyprávění) líčících osudy Josefa Švejka, drobného obchodníka se psy, od

sarajevského atentátu přes odvedení na vojnu až po vleklou, z autorova rozhodnutí stále prodlužovanou cestu vojenským transportem na ruskou frontu; román nebyl dokončen, ale i tak se stal jedním z nejslavnějších děl světové literatury; dopsal jej sice novinář Karel Vaněk (*Osudy dobrého vojáka Švejka v ruském zajetí*; 1923), ale jeho příspěvek nebývá často vydáván a je hodnocen jako umělecky mnohem méně zdařilý; Haškův román (ilustrovaný Josefem Ladou) se dočkal více filmových zpracování (v různých zemích), v českém prostředí nejprve jako němý film *Dobry voják Švejk* (1926; režie Karel Lamač, v titulní roli Karel Noll), pak jako loutkový film *Dobry voják Švejk* (1954; režisér a výtvarník Jiří Trnka, čte Jan Werich) a konečně jako dvoudílný hraný film *Dobry voják Švejk a Poslušně hlásím* (1956 – 1957; režie Karel Steklý, v titulní roli Rudolf Hrušínský); z divadelních adaptací – často velmi volných – vynikají *Švejk ve Druhé světové válce* (1943; Schweyk im Zweiten Weltkrieg; napsáno ve Spojených státech) od německého dramatika Bertolta Brechta a *Josef Švejk* (1963) od Pavla Kohouta;

Humoristické (často satirické) povídky Aféra s křečkem, Dobrodružství s nahým klukem, Dobry voják Švejk učí se zacházet se střelnou bavlnou, Hovor s malým Mílou, Indián a pražská policie, Jak jsem si přišíval knoflík ke kalhotám, Ministři dr. Žáček a dr. Bráf, Nešťastná historie s kocourem, O panu Josefu Valentovi, O vhodných názvech, Okuste branické pivo!, Počáteční program strany mírného pokroku v mezích zákona, Podezřelý sud dědečka Chovance, Proces s Chámem, synem Noemovým, Pronásledování prvních křesťanů na Vinohradech, Stavovské rozdíly, Šťastný domov, Terciánská vzpoura, Tři muži se žralokem, V Havlíčkových sadech, Velitelem města Bugulmy, Vyhubení praktikantů speditérské firmy Kobkán, Zrádce národa v Chotěboři (povídka byla napsána v chotěbořské restauraci Panský dům a má tam svou pamětní desku), Zvony pana Hejhuly, Židovská povídka ze Zapustny v Haliči.

Jaroslav Hašek (1883 – 1923): Osudy dobrého vojáka Švejka za světové války (1921 – 1923)

Díl I

V zázemí

1

Zasáhnutí dobrého vojáka Švejka do světové války

„Tak nám zabili Ferdinanda,“ řekla posluhovačka panu Švejkovi, který opustiv před léty vojenskou službu, když byl definitivně prohlášen vojenskou lékařskou komisí za blba, živil se prodejem psů, ošklivých nečistokrevných oblud, kterým padělal rodokmeny.

Kromě tohoto zaměstnání byl stížen revmatismem a mazal si právě kolena opodeldokem.

„Kerýho Ferdinanda, paní Müllerová?“ otázal se Švejk, nepřestávaje si masírovat kolena, „já znám dva Ferdinandy. Jednoho, ten je slouhou u drogisty Průši a vypil mu tam jednou omylem láhev nějakého mazání na vlasy, a potom znám ještě Ferdinanda Kokošku, co sbírá ty psí hovínka. Vobou není žádná škoda.“

„Ale, milostpane, pana arcivévodu Ferdinanda, toho z Konopiště, toho tlustýho, nábožnýho.“

„Ježišmarjá,“ vykřikl Švejk, „to je dobrý. A kde se mu to, panu arcivévodovi, stalo?“

„Práskli ho v Sarajevu, milostpane, z revolveru, vědí. Jel tam s tou svou arcikněžnou v automobilu.“

„Tak se podívejme, paní Müllerová, v automobilu. Jó, takovej pán si to může dovolit, a ani si nepomyslí, jak taková jízda automobilem může nešťastně skončit. A v Sarajevu k tomu, to je v Bosně, paní Müllerová. To udělali asi Turci. My holt jsme jim tu Bosnu a Hercegovinu neměli brát. Tak vida, paní Müllerová. On je tedy pan arcivévoda už na pravdě boží. Trápil se dlouho?“

„Pan arcivévoda byl hned hotovej, milostpane. To vědí, že s revolverem nejsou žádný hračky. Nedávno taky si hrál jeden u nás v Nuslích s revolverem a postřílel celou rodinu i domovníka, kterej se šel podívat, kdo to tam střílí ve třetím poschodí.“ (...)

V hospodě „U kalicha“ seděl jen jeden host. Byl to civilní strážník Bretschneider, stojící ve službách státní policie. Hostinský Palivec myl tácky a Bretschneider se marně snažil navázat s ním vážný rozhovor.

Palivec byl známý sprosták, každé jeho druhé slovo byla zadnice nebo hovno. Přitom byl ale sečtělý a upozorňoval každého, aby si přečetl, co napsal o posledním předmětě Viktor Hugo, když líčil poslední odpověď staré gardy Napoleona Angličanům v bitvě u Waterloo.

„To máme pěkné léto,“ navazoval Bretschneider svůj vážný rozhovor.

„Stojí to všechno za hovno,“ odpověděl Palivec, ukládaje tácky do skleníku.

„Ty nám to pěkně v tom Sarajevu vyvedli,“ se slabou nadějí ozval se Bretschneider.

„V jakým Sarajevu?“ otázal se Palivec, „v tej nuselskej vinárně? Tam se perou každěj den, to vědí, Nusle.“

„V bosenském Sarajevu, pane hostinský. Zastřelili tam pana arcivévodu Ferdinanda. Co tomu říkáte?“

„Já se do takových věcí nepletu, s tím ať mně každěj políbí prdel,“ odpověděl slušně pan Palivec, zapaluje si dýmku. „Dneska se do toho míchat, to mohlo by každému člověku zlomit vaz. Já jsem živnostník, když někdo přijde a dá si pivo, tak mu ho natočím. Ale nějaký Sarajevo, politika nebo nebožtík arcivévoda, to pro nás nic není, z toho nic nekouká než Pankrác.“

Bretschneider umlkl a díval se zklamaně po pusté hospodě.

„Tady kdysi visel obraz císaře pána,“ ozval se opět po chvíli, „právě tam, kde teď visí zrcadlo.“

„Jó, to mají pravdu,“ odpověděl pan Palivec, „visel tam a sraly na něj mouchy, tak jsem ho dal na půdu. To víte, ještě by si někdo mohl dovolit nějakou poznámku a mohly by být z toho nepříjemnosti. Copak to potřebuju?“

„V tom Sarajevu muselo to být asi ošklivý, pane hostinský.“

Na tuto záludně přímou otázku odpověděl pan Palivec neobyčejně opatrně: „V tuhle dobu bývá v Bosně a Hercegovině strašný horko. Když jsem tam sloužil, tak museli dávat našemu obrlajtnantovi led na hlavu.“

„U kterého pluku jste sloužil, pane hostinský?“

„Na takovou maličkost se nepamatuju, já jsem se nikdy o takovou hovadinu nezajímal a nikdy jsem nebyl na to zvědavěj,“ odpověděl pan Palivec, „přílišná zvědavost škodí.“

Civilní strážník Bretschneider definitivně umlkl a jeho zachmuřený výraz se zlepšil teprve příchodem Švejka, který, vstoupiv do hospody, poručil si černé pivo s touto poznámkou: „Ve Vídni dneska taky mají smutek.“

Bretschneiderovy oči zasvítily plnou nadějí; řekl stručně: „Na Konopišti je deset černých praporů.“

„Má jich tam být dvanáct,“ řekl Švejk, když se napil.

„Proč myslíte dvanáct?“ otázal se Bretschneider.

„Aby to šlo do počtu, do tuctu, to se dá lepší počítat a na tucty to vždycky přijde lacinějc,“ odpověděl Švejk. (...)

V pokračujícím hovoru, v němž se hostinský Palivec vyjadřuje opatrně a Švejk mluví s bezstarostnou otevřeností hospodského hosta, padnou další poznámky související se sarajevským atentátem. Bretscheniderovi to stačí k tomu, aby oběma ukázal služební policejní odznak, Švejka rovnou zatknul a Palivcovi přikázal předat živnost manželce a připravit se na odvedení do policejní cely.

2

Dobrý voják Švejk na policejním ředitelství

Sarajevský atentát naplnil policejní ředitelství četnými oběťmi. Vodili to jednoho po druhém a starý inspektor v přijímací kanceláři říkal svým dobráckým hlasem:

„Von se vám ten Ferdinand nevyplatí!“

Když Švejka zavřeli v jedné z četných komor prvního patra, Švejk našel tam společnost šesti lidí. Pět jich sedělo kolem stolu a v rohu na kavalcí seděl, jako by se jich stranil, muž v prostředních letech. Švejk se počal vyptávat jednoho po druhém, proč jsou zavřeni.

Od těch pěti sedících u stolu dostal takřka úplně stejnou odpověď: „Kvůli Sarajevu“, „kvůli Ferdinandovi!“, „kvůli té vraždě na pana arcivévodovi!“, „pro Ferdinanda!“, „za to, že pana arcivévodu odpravili v Sarajevu“.

Šestý, který se těch pěti stranil, řekl, že s nimi nechce nic mít, aby na něho nepadlo nijaké podezření, on že tu sedí jen pro pokus loupežné vraždy na pantátovi z Holic.

Švejk si sedl do společnosti spiklenců u stolu, kteří si už podesáté vyprávěli, jak se do toho dostali.

Všechny to až na jednoho stihlo buď v hospodě, vinárně nebo v kavárně. Výjimku dělal neobyčejně tlustý pán s brýlemi, s uplakanýma očima, který byl zatčen doma ve svém bytě, poněvadž dva dny před atentátem v Sarajevu platil u „Brejšky“ za dva srbské studenty techniky útratu a detektivem Brixim byl spatřen v jejich společnosti opilý v „Montmartru“ v Řetězové ulici, kde, jak již v protokole potvrdil svým podpisem, též za ně platil.

Na všechny otázky při předběžném vyšetřování na policejním ředitelství stereotypně kvílel:

„Já mám papírnický obchod.“

Načež dostával taktéž stereotypní odpověď:

„To vás neomlouvá.“

Malý pán, kterému se to stalo ve vinárně, byl profesor dějepisu a vykládal vináříkovi dějiny různých atentátů. Byl zatčen právě v okamžik, když končil psychologický rozbor každého atentátu slovy:

„Myšlénka atentátu jest tak jednoduchá jako ‚Kolumbovo vejce‘.“

„Stejně jako to, že vás čeká Pankrác,“ doplnil jeho výrok při výslechu policejní komisař.

Třetí spiklencec byl předseda dobročinného spolku „Dobromil“ v Hodkovičkách. V den, kdy byl spáchán atentát, pořádal „Dobromil“ zahradní slavnost spojenou s koncertem. Četnický strážmistr přišel, aby požádal účastníky, aby se rozešli, že má Rakousko smutek, načež předseda „Dobromilu“ řekl dobrácky:

„Počkají chvílku, než dohrajou ‚Hej, Slované‘.“

Nyní seděl tu s hlavou svěšenou a naříkal:

„V srpnu máme nové volby předsednictva, jestli nebudu doma do té doby, tak se může stát, že mě nezvolí. Už jsem tím předsedou podestátý. Já tu hanbu nepřežiju.“

Podivně si nebožtík Ferdinand zahrál se čtvrtým zatčeným, mužem ryzí povahy a bezvadného štítu. Vyhybal se celé dva dny jakékoliv rozmluvě o Ferdinandovi, až večer v kavárně při mariáši, zabíjeje žaludského krále kulovou sedmou trumfů, řekl:

„Sedum kulí jako v Sarajevu.“ (...)

Když vyslechl Švejk všechny ty strašné spiklenecké historie, uznal za vhodné vysvětlit jim veškeru beznadějnost jich situace.

„Je to s námi se všemi moc špatný,“ začal svá slova útěchy, „to není pravda, jak vy říkáte, že se vám, nám všem, nemůže nic stát. Vod čeho máme policii, než vod toho, aby nás trestala za naše huby. Jestli je taková nebezpečná doba, že střílejí arcivévody, tak se nikdo nesmí divit, že ho vedou na direkci. To se všechno dělá kvůli lesku, aby měl Ferdinand reklamu před svým pohřbem. Čím víc nás tady bude, tím to bude pro nás lepší, poněvadž nám bude veselejc. (...“

„Já jsem nevinnej, já jsem nevinnej,“ opakoval zježený muž.

„Kristus Pán byl taky nevinnej,“ řekl Švejk, „a taky ho ukřižovali. Nikde nikdy nikomu na nějakým nevinným člověku nezáleželo. (...“

Švejk si lehl na kavalec a spokojeně usnul. (...)

Druhý nový host byl hostinský Palivec, který, zpozorovav svého známého, Švejka, vzbudil ho a hlasem plným tragiky zvolal:

„Už jsem tady taky!“

Švejk mu srdečně potřásl rukou a řekl:

„To jsem opravdu rád. Já jsem věděl, že ten pán bude držet slovo, když vám říkal, že si pro vás přijdou. Taková přesnost je dobrá věc.“

Pan Palivec poznamenal však, že taková přesnost stojí za hovno, a optal se Švejka tiše, jestli ti ostatní zavření páni nejsou zloději, že by mu to mohlo jako živnostníkovi škodit. (...)

Švejk šel opět spat, ale nespál dlouho, poněvadž pro něho přišli, aby ho odvedli k výslechu.

A tak, stoupaje po schodišti do III. oddělení k výslechu, Švejk nesl svůj kříž na vrchol Golgoty, sám ničeho nepozoruje o svém mučednictví.

Spatřiv nadpis, že plivati po chodbách se zakazuje, poprosil strážníka, aby mu dovolil plivnouti do plivátka, a záře svou prostotou, vstoupil do kanceláře se slovy:

„Dobrý večer přeju, pánové, všem vespolek.“

Místo odpovědi dloubl ho někdo pod žebra a postavil před stůl, za kterým seděl pán chladné úřední tváře s rysy zvířecí ukrutnosti, jako by byl právě vypadl z Lombrosovy knihy O typech zločinných.

Podíval se krvežíznivě na Švejka a řekl:

„Netvařte se tak blbě.“

„Já si nemohu pomoci,“ odpověděl vážně Švejk, „já jsem byl na vojně superarbitrován pro blbost a prohlášen ouředně zvláštní komisí za blba. Já jsem ouřední blb.“

Pán s typem zločince zacvakal zuby:

„To, z čeho jste obviněn a čeho jste se dopustil, svědčí, že máte všech pět pohromadě.“

A vyjmenoval nyní Švejkovi celou řadu různých zločinů, začínaje velezradou a konče urážkou Jeho Veličenstva a členů císařského domu. Ve středu té skupiny skvělo se schvalování zavraždění arcivévody Ferdinanda, odkud vycházela větve s novými zločiny, mezi kterými zářil zločin pobuřování, poněvadž se to všechno stalo ve veřejné místnosti. (...)

Švejkovo klidné chování se ovšem natolik vymyká očekávání policejních vyšetřovatelů, že ti záhy pošlou Švejka na psychiatrickou kliniku, aby se tam zjistilo, zda je Švejk svým duševním stavem nebezpečný svému okolí.

Když později Švejk líčil život v blázinci, činil tak způsobem neobyčejného chvalořečení: „Vopravdu nevím, proč se ti blázni zlobějí, když je tam drží. Člověk tam může lezt nahej po podlaze, vejít jako šakal, zuřit a kousat. Jestli by to člověk udělal někde na promenádě, tak by se lidi divili, ale tam to patří k něčemu prachvobyčejnému. Je tam taková svoboda, vo kerej se ani socialistům nikdy nezdálo. Člověk se tam může vydávat i za pána boha nebo za Panenku Marii nebo za papeže nebo za anglickýho krále nebo za císaře pána nebo za sv. Václava, ačkoliv ten poslední byl pořád svázanej a nahej a ležel v izolaci. Byl tam taky jeden, kerej křičel, že je arcibiskup, ale ten nic jiného nedělal, než jen žral a ještě něco dělal, s odpuštěním, víte, jak se to může rýmovat, ale tam se žádnej za to nestydí. Jeden se tam dokonce vydával za svatýho Cyrila a Metoděje, aby dostával dvě porce. A jeden pán byl tam těhotnej a zval každýho na křtiny. Moc tam bylo zavřenejch šachistů, politiků, rybářů a skautů, sběratelů známek a fotografů amatérů. Jeden tam byl kvůli nějakým starým hrcům, kterým říkal popelnice. Jeden byl pořád ve svěřací kazajce, aby nemohl vypočítat, kdy bude konec světa. Taky jsem se tam sešel s několika profesory. Jeden z nich pořád chodil za mnou a vykládal, že kolíbka cikánů byla v Krkonoších, a ten druhý mně vysvětloval, že uvnitř zeměkoule je ještě jedna mnohem větší než ta vrchní.

Každěj tam mohl mluvit, co chtěl a co mu slina právě přinesla na jazyk, jako by byl v parlamentě. Někdy si tam vypravovali pohádky a porvali se, když to s nějakou princeznou moc špatně dopadlo. Nejzuřivější byl jeden pán, kerej se vydával za 16. díl Ottova slovníku naučného a každého prosil, aby ho otevřel a našel heslo ‚Kartonážní šička‘, jinak že je ztracenej. Upokojil se teprv, když mu dali svěřací kazajku. To si liboval, že se dostal do knihařského lisu, a prosil, aby mu udělali moderní ořízku. Vůbec žilo se tam jako v ráji. Můžete tam hulákat, řvát, zpívat, plakat, mečet, ječet, skákat, modlit se, metat kotrmelce, chodit po čtyřech, poskakovat po jedné noze, běhat dokola, tancovat, hopkat, sedět celej den na bobku a lézt po stěnách. Nikdo k vám nepřijde a neřekne: ‚Tohle nesmíte dělat, tohle se, pane, nesluší, to byste se mohl stydět, to jste vzdělanej člověk?‘ Je však také pravdou, že jsou tam úplně tichý blázni. Jako tam byl jeden vzdělanej vynálezce, který se pořád rýpal v nose a jenom jednou za den řekl: ‚Právě jsem vynašel elektřinu.‘ Jak říkám, moc pěkný to tam bylo a těch několik dní, který jsem strávil v blázinci, patří k nejkrásnějším chvílím mýho života.“

A doopravdy, již samo uvítání, které očekávalo Švejka v blázinci, když ho odvezli na pozorování od zemského trestního soudu, předčilo jeho očekávání. Napřed ho svlékli donaha, pak mu dali nějaký chalát a vedli ho vykoupat, vzavše ho důvěrně pod pažďí, přičemž jeden z ošetřovatelů bavil ho vypravováním nějaké anekdoty o židech. V koupelně ho potopili do vany s teplou vodou a pak ho vytáhli a postavili pod studenou sprchu. To s ním opakovali třikrát a pak se ho optali, jak se mu to líbí. Švejk řekl, že je to lepší než v těch lázních u Karlova mostu a že se velmi rád koupe. „Jestli mně ještě ostříháte nehty a vlasy, tak nebude nic scházet k mému ouplnému štěstí,“ dodal, usmívaje se příjemně.

I tomu přání bylo vyhověno, a když ho ještě důkladně vydřeli houbou, zabalili ho do prostěradla a odnesli do prvního oddělení na postel, kde ho uložili, přikryli pokrývkou a poprosili ho, aby usnul. Švejk ještě dnes vypravuje o tom s láskou: „Představte si, že mě nesli, docela vodnesli, mně bylo v tom okamžiku úplně blaze.“

A také na posteli blaženě usnul. Pak ho probudili, aby mu předložili hrnek mléka a housku. Houska byla již rozřezána na malé kousky, a zatímco jeden z ošetřovatelů držel Švejka za obě ruce, druhý namáčel kousky housky do mléka a krmil ho, jako krmí se husa šiškami. Když ho nakrmili, vzali ho pod paždí a odvedli na záchod, kde ho poprosili, aby vykonal malou i velkou tělesnou potřebu.

I o této pěkné chvíli vypravuje Švejk s láskou a nemusím jistě reprodukovat jeho slova, co s ním potom dělali. Zmíním se jedině, že Švejk říká:

„Von mě z nich jeden při tom držel v náručí.“

Když ho přivedli nazpět, uložili ho opět do postele a opětně ho poprosili, aby usnul. Když usnul, probudili ho a odvedli do vyšetřovacího pokoje, kde Švejk, stoje úplně nahý před dvěma lékaři, připomněl si slavné doby svého odvodu. Mimoděk splynulo mu ze rtů:

„Tauglich.“

„Co povídáte?“ ozval se jeden z lékařů, „udělejte pět kroků kupředu a pět nazpátek.“

Švejk udělal jich deset.

„Já vám přece říkal,“ pravil lékař, „abyste jich udělal pět.“

„Mně na pár krocích nezáleží,“ řekl Švejk. (...)

Lékaři konstatovali, že Švejk je „simulant mdlého rozumu“ a po dalších peripetiích byl propuštěn na svobodu. Vrátil se domů, ale po několika měsících (v závěru roku 1914, kdy rakousko-uherská vojska utrpěla sérii nezdarů na frontách ruské a srbské) byl povolán jako záložník (tedy jako již kdysi odvedený voják, který byl dříve – ještě v mírových dobách – na vojně) do armády. Protože jej právě znovu trápil revmatismus, dostavil se Švejk k odvodní komisi sice s vojenskou čepicí na hlavě, ale sedě v pojízdném křesle a s berlemi: tato scéna má samozřejmě zřetelný symbolický význam a patří mezi neslavnější pasáže Haškova románu.

Prostý voják Švejk se stane sluhou Otto Katze, někdejšího neúspěšného židovského podnikatele, který se z vypočítavosti dal pokřtít a udělal v armádě důstojnickou kariéru jako polní kurát (vojenský kněz); v rakousko-uherské armádě důstojníci mohli bydlet v civilních bytech ve městě a mít své osobní sluhy (ti se ve vojenském slangu nazývali buršové). Otto Katz žije nevázaný život plný alkoholových večírků a lehkých dívek a jednoho večera v kartách vsadí a prohraje i svého burše Švejka. Ten se tak stane sluhou nadporučíka Lukáše. Lukáš je typ mladého českého důstojníka, který si vojenství vybral za své životní povolání kvůli společenské prestiži, příchuti dobrodružství a šancím na úspěchy u žen; režimní válečné propagandě nevěří a o politiku se nestará. Švejk způsobí v Lukášově životě řadu karambolů, a když mu na jeho žádost obstará psa, který však byl ukraden vysokému štábnímu důstojníkovi, stane se nechtěně příčinou Lukášova rychlého odvelení z poklidné Prahy do Českých Budějovic k 91. regimentu (pluku), který se chystá táhnout do boje na ruskou frontu.

Díl II

Na frontě

Tím ovšem Švejkovy průšvihy nekončí. Ve vlaku do Budějovic Švejk vyvolá debatu s průvodčím o účinnosti záchranné brzdy a způsobí, že oba společně za ni zatáhnou (nechtěně? omylem? Švejkovým úmyslem? je to další výrazný symbolický moment knihy). V Táboře je Švejk vysazen z vlaku a nadporučík Lukáš pokračuje do Budějovic bez něj. Pokutu za zastavení vlaku zaplatí za Švejka náhodný cestující a Švejk, který nemá ani peníze, ani své osobní dokumenty (ty zůstaly u nadporučíka) vyráží do Budějovic pěšky zimní krajinou. Tato Švejkova budějovická anabáze patří k dalším proslulým částem románu.

Starověký válečník Xenofón prošel celou Malou Asií a byl bůhvíckde bez mapy. Staří Gótové dělali své výpravy také bez topografické znalosti. Maširovat pořád kupředu, tomu se říká anabaze. Prodírat se neznámými krajinami. Být obklíčeným nepříteli, kteří číhají na nejbližší příležitost, aby ti zakroutili krk. Když má někdo dobrou hlavu, jako ji měl Xenofón nebo všichni ti loupežní kmenové, kteří přišli do Evropy až bůhvíodkud od Kaspického nebo Azovského moře, dělá právě divy na pochodu.

Tam někde na severu u Galského moře, kam až se také dostaly římské legie Caesarovy bez mapy, řekly si jednou, že se zas vrátí a pomaširují jinou cestou, aby ještě víc toho užily, do Říma. A dostaly se tam také. Od té doby se říká patrně, že všechny cesty vedou do Říma.

Stejně vedou také všechny cesty do Českých Budějovic, o čemž byl plnou měrou přesvědčen dobrý voják Švejk, když místo budějovického kraje uviděl vesnice milevského.

Šel však nepřetržitě dál, neboť žádnému dobrému vojákovi nemůže vadit takové Milevsko, aby přece jednou nedošel do Českých Budějovic.

A tak Švejk se objevil na západ od Milevska v Květově, když již vystřídal všechny vojenské písně, které znal o maširování vojáků, takže byl nucen začít znova před Květovem s písní:

*„Když jsme maširovali,
všechny holky plakaly...“*

Nějaká stará babička, která vracela se z kostela, zavedla na cestě od Květova do Vráže, což je neustále západním směrem, řeč se Švejkem křesťanským pozdravem: „Dobrý poledne, vojáčku, kampak máte namířeno?“

„Ale jdu vám, matičko, do Budějovic k regimentu,“ odpověděl Švejk, „do tej války.“

„Ale to jdou špatně, vojáčku,“ ulekaně řekla babička, „to tam nikdy nepřijdou tímhle směrem přes Vráž, kdyby šli pořád rovně, tak přijdou na Klatovy.“

„Já myslím,“ řekl Švejk odevzdaně, „že se i z Klatov člověk dostane do Budějovic. Je to, pravda, pěkná procházka, když člověk spěchá k svému regimentu, aby neměl ještě ke všemu za tu svou dobrou vůli bejt včas na místě nějaký nepříjemnosti.“

„U nás byl taky jeden takovej nezbeda. Ten měl ject do Plzně k landvér, nějakej Toníček Mašků,“ povzdechla si babička, „von je vod mojí neteře příbuznej, a vodjel. A za tejden už ho hledali četníci, že nepřijel ku svému regimentu. A ještě za tejden se vobjevil u nás v civilu, že prej je puštěnej domů na urláb. Tak šel starosta na četnictvo, a voni ho z toho urlábu vyzdvihli. Už psal z fronty, že je raněnej, že má nohu pryč.“

Babička zadívala se na Švejka soustrastně: „Tamhle, vojáčku, v tom lesejčku počkají, já jim vod nás přinesu brambůrku, vona vás zahřeje. Je tá chalupa naše vodtud' vidět, právě za lesejčkem trochu vpravo. Přes tu naši vesnici Vráž nemůžou jít, tam jsou četníci jako vostříži. Dají se potom z lesejčka na Malčín. Vodtamtud' se vyhnou, vojáčku, Čížovej. Tam jsou četníci rasi a chytají dezentýry. Jdou přímo přes les na Sedlec u Horažďovic. Tam je moc hodnej četník, ten propustí každýho přes vesnici. Mají s sebou nějaký papíry?“

„Nemám, matičko!“

„Tak ani tam nechodějí, jdou raději na Radomyšl, ale hledějí tam přijít kvečer, to

jsou všichni četníci v hospodě. Tam najdou v Dolejší ulici za Floriánkem takovej domek, dole modře natřenej, a ptají se tam na pantátu Melichárka. To je můj bratr. Že ho pozdravuju, a von jim už ukáže, kudy se jde na ty Budějovice.“

V lesíku čekal Švejk na babičku přes půl hodiny, a když se zahřál bramborovou polévkou, kterou mu přinesla chudák stará v hrnci ovázaném polštářem, aby nevystydla, vytáhla ze šátku krajíc chleba a kus špeku, zastrčila to všechno Švejkovi do kapes, pokřižovala ho a řekla, že má tam dva vnuky.

Nato ještě důkladně mu opakovala, přes které vesnice má jít, kterým se má vyhnout. Nakonec vytáhla z kapsáře u jupky korunu, aby si koupil v Malčíně kořalku na cestu, poněvadž do Radomyšle je dlouhá míle.

Od Čížové šel Švejk dle rady babičky na Radomyšl na východ a pomyslí si, že se musí dostat do těch Budějovic z každé světové strany, ať je to jakákoliv.

Z Malčina šel s ním starý harmonikář, kterého našel tam Švejk v hospodě, když si kupoval kořalku na tu dlouhou míli k Radomyšli.

Harmonikář považoval Švejka za dezertýra a radil mu, aby šel s ním do Horažďovic, že tam má provdanou dceru, jejíž muž je taky dezertýr. Harmonikář v Malčíně očividně přebral.

„Má svýho muže už dva měsíce schovanýho v chlívě,“ přemlouval Švejka, „tak tebe tam taky schová a vy tam budete až do konce války. A když tam budete dva, tak vám nebude smutno.“

Po zdvořilém odmítnutí Švejkově velice se rozčilil a dal se nalevo do polí, vyhrožuje Švejkovi, že ho jde udat na četnictvo do Čížové.

V Radomyšli Švejk našel k večeru na Dolejší ulici za Floriánkem pantátu Melichárka. Když vyřídil mu pozdrav od jeho sestry ze Vráže, nijak to na pantátu neúčinkovalo.

Chtěl neustále na Švejkovi papíry. Byl to nějaký předpojatý člověk, poněvadž mluvil neustále něco o raubířích, syčácích a zlodějích, kterých se síla potlouká po celém píseckém kraji.

„Uteče to z vojny, sloužit to tam nechce, a tak to chodí po celým okolí, a kde může, tak to krade,“ důrazně řekl Švejkovi do očí, „každej z nich vypadá, jako kdyby neuměl pět počítat.“

Jó, ba jó, pro pravdu se lidi nejvíc hněvají,“ dodal, když Švejk se zvedal z lavice, „kdyby takovej člověk měl čistý svědomí, tak sedí a dá si přezkoumat papíry. Když je ale nemá...“

„Tak spánembohem, dědečku.“

„I spánembohem a podruhý si přijdou na hloupějšího.“

Když Švejk vyšel do tmy, pobručoval si dědek ještě hezkou chvíli: „Jde prej do Budějovic k svému regimentu. Z Tábora. A to jde, rošťák, napřed do Horažďovic a pak teprve na Písek. Dyť von dělá cestu kolem světa.“ (...)

Švejk se na své anabázi dostane až do Putimi na Písecku, kde v něm místní četnický strážmistr odhalí ruského špióna. Po poněkud alkoholovém výslechu (jde o další populární pasáž z románu) Švejka odvede četnická hlídka konečně do Budějovic k 91. regimentu. Švejk se shledá s nadporučíkem Lukášem: Švejkova slova „Poslušně hlásím, pane obrlajtnant, že jsem opět zde“ se stala nejrozšířenější z vícera zlidovělých hlášek z Haškova románu.

Následuje zdlouhavá cesta vojenským vlakem na úsek ruské fronty v zakarpatském kraji Halič. Hašek tehdy přivádí do románu množství dalších postav. Jednou z nich je poručík Dub, zkarikovaný prorakouský gymnasiální profesor, který získal důstojnickou hodnost na vojně před válkou, takže profesionální důstojníci ho moc neberou, a on si to vynahrazuje sekýrováním obyčejných vojáků.

Díl III Slavný výprask

2 V Budapešti

(...) Potom pochodový prapor 91 byl opět sehnán dohromady a nastoupil místo ve svých vagónech. Za chvíli však bataliónní ordonanc Matušič vrátil se z nádražního velitelství se zprávou, že se pojedje až za tři hodiny. Proto opět svolané mužstvo bylo puštěno z vagónů. Těsně před odjezdem vlaku vstoupil do štábního vagónu velice rozčileně poručík Dub a žádal hejtmana Ságnera, aby dal neprodleně Švejka zavřít. Poručík Dub, starý známý denunciant na svém působišti jako gymnaziální profesor, dával se rád do rozhovoru s vojáky, přičemž pátral po jejich přesvědčení, a zároveň hledal příležitost, aby je mohl poučiti a vysvětliti jim, proč bojují, zač bojují.

Na své obchůzce viděl vzadu, za nádražní budovou stát u lucerny Švejka, který se zájmem si prohlížel plakát nějaké dobročinné vojenské loterie. Ten plakát znázorňoval, jak rakouský voják připichuje vyjeveného vousatého kozáka ke zdi.

Poručík Dub poklepal Švejkovi na rameno a otázal se, jak se mu to líbí.

„Poslušně hlásím, pane lajtnant,“ odpověděl Švejk, „že je to blbost. Už jsem viděl hodně pitomejch plakátů, ale takovou hovadinu sem ještě neviděl.“

„Copak se vám na tom nelíbí?“ optal se poručík Dub.

„Mně se, pane lajtnant, na tom plakátu nelíbí to, jak ten voják zachází se svěřenejma zbraněma, dyť von může ten bajonet zlomit vo zeď, a potom je to vůbec zbytečný, byl by za to trestanej, poněvadž ten Rus má ruce nahoře a vzdává se. On je zajatej, a se zajatci se musí slušně zacházet, poněvadž je to marný, ale jsou to taky lidi.“

Poručík Dub pátral tedy dále po Švejkově smýšlení a optal se ho: „Vám je tedy toho Rusa líto, že ano?“

„Mně je líto, pane lajtnant, vobou, i toho Rusa, protože je propíchnutej, i toho vojáka, protože by byl za to zavřenej. Dyť von, pane lajtnant, musel ten bajonet přitom zlomit, to je marný, dyť to vypadá jako kamenná zeď, kam to vráží, a vocel je křehká. To jsme vám jednou, pane lajtnant, ještě do vojny, v aktivní službě, měli jednoho pana lajtnanta u kumpanie. Ani starej zupák nedoved se tak vyjadřovat jako ten pan lajtnant. Na cvičišti nám říkal: ‚Když je habacht, tak musíš vyvalovat voči, jako když kocour sere do řezanky.‘ Ale jinak byl moc hodnej člověk. Jednou na Ježíška se zbláznil, koupil pro kumpanii celej vůz kokosovejch vořečů a vod tý doby vím, jak sou bajonety křehký. Půl kumpanie zlámalo si vo ty vořechy bajonety a náš obrstlajtnant dal celou kumpanii zavřít, tři měsíce jsme nesměli z kasáren, pan lajtnant měl domácí vězení...“

Poručík Dub podíval se rozzlobeně do bezstarostného obličejce dobrého vojáka Švejka a otázal se ho zlostně: „Znáte mne?“

„Znám vás, pane lajtnant.“

Poručík Dub zakoulel očima a zadupal: „Já vám povídám, že mě ještě neznáte.“

Švejk odpověděl opět s tím bezstarostným klidem, jako když hlásí raport: „Znám vás, pane lajtnant, jste, poslušně hlásím, od našeho maršbataliónu.“

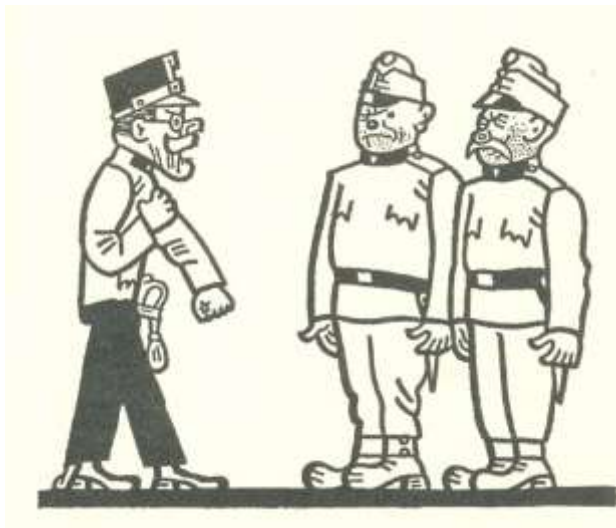
„Vy mě ještě neznáte,“ křičel poznovu poručík Dub, „vy mne znáte možná z té dobré stránky, ale až mne poznáte z té špatné stránky! Já jsem zlý, nemyslete si, já každého přinutím až k pláči. Tak znáte mne, nebo mne neznáte?“

„Znám, pane lajtnant.“

„Já vám naposledy říkám, že mne neznáte, vy osle. Máte nějaké bratry?“

„Poslušně hlásím, pane lajtnant, že mám jednoho.“

Poručík Dub rozvzteklil se při pohledu na Švejkův klidný, bezstarostný obličej, a neovládaje se víc, zvolal: „To také bude ten váš bratr takové hovado, jako jste vy. Čímpak byl?“

„Profesorem, pane lajtnant. Taky byl na vojně a složil oficírskou zkoušku.“

Poručík Dub podíval se na Švejka, jako by ho chtěl probodnout. Švejk snesl s důstojnou rozvahou zlý pohled poručíka Duba, takže prozatím celá rozmluva mezi ním a poručíkem skončila slovem: „Abtreten!“

Každý šel tedy svou cestou a každý si myslel svoje.

Poručík Dub si myslil o Švejkovi, že řekne panu hejtmanovi, aby ho dal zavřít, a Švejk si opět myslel, že viděl již mnoho pitomých důstojníků, ale takový, jako je poručík Dub, je přece u regimentu vzácností. (...)

Jaroslav Hašek, *Osudy dobrého vojáka Švejka*, Praha 1981, s. 11 – 15, 20 – 24, 34 – 36, 201 – 204, 425 – 427.

Poznámky a vysvětlivky:

abtreten – odstoupit, odejít (něm.); **arcivévoda František Ferdinand d'Este** (1863 – 1914) z rakouské dynastie Habsburků – následník rakousko-uherského trůnu (jeho hlavním sídlem byl český zámek Konopiště), zahynul i se svou manželkou Žofíí (z českého šlechtického rodu Chotků) při atentátu, který na něj 28. 6. 1914 spáchali bosenští vlastenci, když pobýval v Sarajevu na vojenských manévrech, jež demonstrovaly rakousko-uherskou vojenskou moc na Balkáně (atentát se vzápětí stal záminkou pro rozpoutání První světové války 1914 – 1918); **bajonet** – zbraň bodák, nasazuje se na hlaveň pušky, ale může se použít i samostatně; **batalión** – vojenská jednotka prapor; **Bosna a Hercegovina** – spojené jihoslovanské země, dlouho žily pod tureckou nadvládou, v r. 1878 je obsadilo Rakousko-Uhersko a 1908 je anektovalo (připojilo přímo ke svému území); **císař pán** – míněn rakouský (od 1867 rakousko-uherský) císař František Josef I. (1830 – 1916) z dynastie Habsburků, jeden z nejdéle vládnoucích monarchů světových dějin (1848 – 1916), představitel konzervativní, antilibérální politiky, přepadením Srbska rozpoutal První světovou válku; **denunciant** – udavač, donašeč; **dezertýr** (lépe: *dezertér*) – zběh (zejména vojenský); **Golgota** – návrší na okraji Jeruzaléma, Římané zde (asi r. 30) popravili ukřižováním Ježíše Nazaretského; **habacht** – ledabylá zkomolenina německého vojenského povelu *Habt acht = Pozor!* (stát v pozoru); **Hej, Slované** – píseň z r. 1834 (v Praze ji napsal Slovák Samuel Tomášik), dlouho byla zpívána jako všeslovanská hymna, dnes je oblíbená zejména u jihoslovanských národů; **jupka** – lehký ženský kabátek, dříve součást venkovského oděvu; **chalát** – dlouhý volný kabát (orientálního původu); **kozák** – zde příslušník privilegovaných pohraničních vojsk v carském Rusku; **kumpanie** – vojenská jednotka setnina; **lajtnant** – poručík (v armádě); **landvér** – domobrana (vojenské jednotky mimo řádnou armádu, byly určeny k obraně zázemí); **Cesare Lombroso** (1835 – 1909) – italský lékař a kriminolog, autor a propagátor teorie, že zločinné sklony jsou vrozené a rozpoznatelné ve fyziognomii (vzhledu) člověka; **maršbatalión** – vojenská jednotka pochodový prapor; **Nusle** – proletářská (především dělnická) čtvrť v Praze; **obrlajtnant** – nadporučík; **opodeldok** – léčivá mast z lihu, kafru aj. přísad; **ordonanc** – voják u vojenského štábu určený k předávání rozkazů od velitelů k mužstvu; **ořízka** – plocha vzniklá oříznutím listů knihy, dříve často dekorativně upravena; **Pankrác** – čtvrť v Praze, proslulá především velkou věznicí; **řezanka** – drobně řezaná píce, zejména sláma; **tauglich** – schopen (něm.); **urláb** (správně *der Urlaub*) – dovolená (něm.); **zupák** – hanlivá přezdívka dělesloužícího poddůstojníka, omezeného, ale sekýrujícího své mužstvo.

